

ACCESUL LA JUSTIȚIE. ASISTENȚA JUDICIARĂ (GRATUITĂ) PRIN AVOCAT

Accesul la justiție este un drept fundamental, prevăzut și protejat de Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹. Liberul acces la justiție este garantat pentru fiecare persoană, fără a se ține cont de statutul social ori de poziția economică a acesteia. Acest drept fundamental este considerat drept unul dintre pilonii principali ai statului de drept și a demnității fiecărei persoane.

Asistența judiciară (gratuită) este un instrument vital prin care se asigură respectarea dreptului fundamental privind accesul la justiție și are o importanță capitală pentru protecția drepturilor cetățenilor într-o societate democratică. Se impune ca un justițiabil să aibă acces real și efectiv în fața instanței și o șansă reală să își prezinte cazul pe care el/ea dorește să-l prezinte. Aceasta presupune că, atunci când mijloacele unui justițiabil nu îi permit acestuia să angajeze un avocat, justițiabilului respectiv să îi fie acordată asistență judiciară (gratuită).

Asigurarea aplicării eficiente a dreptului fundamental la un proces echitabil începe cu liberul acces la justiție beneficiind de consultanță juridică, care, în caz de incapacitate economică necesară, trebuie să fie finanțat de către serviciile publice competente, pentru a preveni orice persoană de a fi lipsită de apărare. Apărarea trebuie să fie într-adevăr efectivă și reală și nu doar formală. În încercarea de a-și pune în valoare sau a-și apăra drepturile nimănui nu trebuie să-i fie refuzat dreptul la un proces echitabil din cauza lipsei de mijloace financiare.

Asistența judiciară (gratuită) este esențială pentru asigurarea accesului la justiție. Este în sarcina statelor și a guvernelor să garanteze, să organizeze și să finanțeze un astfel de sistem de asistență juridică, care să permită celor mai defavorizate persoane să obțină acces la justiție.

Ziua europeană a avocaților - 10 decembrie 2016 - sărbătorită sub deviza „Accesul la justiție” trebuie să fie considerată drept o oportunitate pentru a îmbunătăți ajutorul

¹ Convenția prevede la art. 6 că „orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public” (...). Se specifică faptul că orice persoană acuzată că a comis o faptă penală are dreptul „să se apere în persoană sau prin apărător ales, sau, dacă respectiva persoană nu are mijloace suficiente să plătească pentru asistența judiciară, această să îi fie oferită gratuit, atunci când interesele justiției o reclamă”

judiciar (gratuit) prin avocat în mod efectiv, pe întreg teritoriul țării, prin îmbunătățirea legiferării în acest domeniu și prin finanțarea implementării asistenței juridice (gratuite) prin avocat.

*

O provocare inevitabilă pentru Stat este aceea de a lua măsuri prin care să își asume responsabilități pentru: reglementare și finanțare, domeniul de aplicare al drepturilor pe care le recunoaște și să exercite competențele legislative în domeniul în discuție.

În materie penală, o atenție deosebită trebuie manifestată cu privire la asistența bănușilor (suspecșilor) și la anumite procese (acuzășile grave, proceduri accelerate, etc.)

Un tratament specific – care să includă consiliere preliminară - trebuie să fie acordat, prin legislație corespunșătoare, grupurilor celor mai vulnerabile, cum ar fi victimele violenșei bazate pe gen, asistenșă la penitenciar, minori, persoane în vârstă, emigranșilor și a invalizilor.

Contextul crizei globale economice actuale afectează toate aspectele vieșii în societate și are, de asemenea, un impact imediat asupra asistenșei judiciare (gratuite). Fenomenul imigrașiei în creștere, persistenșța atentatelor teroriste, etc. amplifică în context măsurile represive. Se afectează dreptul de a avea acces la asistenșă judiciară (gratuită).

Îmbunășățirea accesului la justiție prin stabilirea unor reguli minime cu privire la asistenșă judiciară (gratuită) implică identificarea și consacarea unor garanșii procesuale minime: acces la consiliere juridică, atât înainte, cât și în timpul procesului; acces gratuit la interpretare și traducere; asigurarea că persoanele care nu sunt capabile să înșeleagă sau să urmărească procedurile să beneficieze de o atenșie corespunșătoare; dreptul de a comunica, printre altele, cu autoritășile consulare în cazul bănușilor (suspecșilor) străini; notificarea persoanelor bănuite (suspectate) cu privire la drepturile lor chiar și prin instituirea ca bună practică a comunicării unui înșcris intitulat „Scrisoarea cu privire la Drepturi”, al cărui conșinut ar trebui propus de avocașii prin Departamentul de coordonare a asistenșei judiciare (DCAJ) al Uniunii Nașionale a Barourilor din România (UNBR).

Este importantă și tradișia juridică internă ce trebuie să fie luată în considerare în cadrul implementării corecte a dreptului la asistenșă juridică (gratuită) ca formă a asistenșei judiciare, dar și evolușiiile sistemelor de asistenșă judiciară (gratuită) din țările europene, care ar trebui popularizate prin Departamentul de coordonare a asistenșei judiciare al UNBR.

Nu trebuie ignorat că una dintre principalele diferenșe dintre sistemele europene de acordare a asistenșei juridice (gratuite) este administrarea sistemului de asistenșă

judiciară prin intermediul statului (prin administrarea Justiției), spre deosebire de administrarea asistenței juridice (gratuite) prin delegare (prin intermediul Consiliilor Barourilor), dar cu supravegherea autorității publice.

Creșterea numărului de cauze în care este necesară asistența judiciară (gratuită) a condus la creșterea presiunii asupra numărului de procese și asupra administrării bugetelor alocate pentru asistența judiciară (gratuită). Orice perioadă de criză, cum ar fi cea caracterizată prin intensificarea terorismului internațional are un impact serios asupra drepturilor cetățenilor, inclusiv cu privire la dreptul de acces la justiție prin consultarea avocatului! Se constată că asistența judiciară (gratuită) ignoră încă unele domenii de bază juridice și sociale fără a progresa în reglementarea sa, iar o multitudine de instrumente juridice au fost elaborate fără a garanta drepturile persoanelor în această privință.

*

Sistemul de asistență juridică (gratuită) trebuie înțeles în accepțiunea pe care legea specială o dă noțiunii tehnico-juridice de „asistență juridică”, în care se include consultanța juridică, apărarea și reprezentarea furnizate de către profesioniștii din domeniul juridic pentru care legea recunoaște o astfel de competență, respectiv avocații.

Există și alți furnizori de asistență pentru cei defavorizați, cum ar fi organizațiile internaționale și naționale, dar legea exclude înființarea și organizarea unor astfel de entități în România, care să aibă un astfel de scop sau obiect de activitate, cu neobservarea sau ignorarea deliberată a Legii nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat.

Dreptul de a avea acces la asistență judiciară (gratuită) prin *consultarea sau asistarea de către un avocat*, bazat pe conceptul de apărare universală este recunoscut tuturor, indiferent de reședință sau de cetățenie și trebuie să acopere toate domeniile de intervenție juridică în fața instanțelor sau a oricărui organism alternativ de soluționare a litigiilor (ADR).

În raport de stadiul actual al aplicării acestor principii în practică subliniem că acest drept ar trebui să includă în mod special consilierea înainte de proces, care constă în special în :

- a. informarea cu privire la posibila utilizare a schemei de asistență judiciară (gratuită) care poate fi gratuită în funcție de caz - precum și de conținutul și de domeniul de aplicare al unui astfel de drept;
- b. ajutorul pentru legalizarea formularelor tipizate de cerere pentru acordarea asistenței judiciare (gratuite);
- c. evaluarea cu privire la cererea de asistență judiciară (gratuită) - dacă aceasta va fi sau nu acceptată;

- d. nominalizarea sau refuzul de a numi un avocat cu titlu de avocat care acorda asistenta (gratuită). Refuzul este totdeauna cu titlu provizoriu și fără a aduce atingere soluționării ulterioare a contestației, care, potrivit reglementarilor solicitantul poate sa o formuleze pentru a se verifica temeinicia si legalitatea refuzului. Încadrarea solicitării în cadrul schemei de asistență judiciară (gratuită) prevăzută de lege trebuie totdeauna motivată;
- e. evaluarea efectelor cererii cu privire la limitarea acțiunilor posibil a fi întreprinse, suspendarea procedurilor în curs, etc.;
- f. orice tip de procedură - chiar și atunci când intervenția unui avocat nu este obligatorie – înaintea oricărui organism judiciar sau administrativ, inclusiv căile de atac ordinare și extraordinare, precum și executarea hotărârilor și deciziilor;
- g. respectarea principiul unității de apărare: același avocat acționează în toate fazele procedurilor și în posibilele cazuri auxiliare, în anumite domenii definite de barouri;
- h. acoperirea diferitelor părți în cadrul procedurilor;
- i. soluții extrajudiciare și ADR (organisme alternative de soluționare a litigiilor) de rezolvare a conflictelor;
- j. intervenția unui al doilea avocat în procese de importanță excepțională și/sau lungi;
- k. libera alegere a unui avocat pentru apărare, care garantează independența avocatului față de judecători și procurori și garantează încrederea între client și avocat, dintre avocații înscriși la asistența judiciară; acest lucru este esențial în special în materie penală.

Este necesară și asistarea avocatului de către experți, cazul în care apărarea impune un raport tehnic

Uneori asistența prin avocat implică și exercitarea dreptului la interpretare și la traducere. Acest drept trebuie să fie garantat nu numai pentru acte de procedură în care beneficiarul trebuie să intervină, dar, de asemenea, pentru ca el/ea să fie în deplină cunoștință a procedurilor și în comunicarea cu avocatul.

În fine, avocatul intervine pentru obținerea, pe bază de lege a scutirii de costuri auxiliare: Persoanele care se află din punct de vedere financiar sub pragurile stabilite de legislațiile naționale trebuie să aibă acces la instanțele judecătorești, fiind scutite de cheltuieli auxiliare, cum ar fi taxele de înregistrare, publicări (anunțuri), sarcini fiscale, costuri de depunere a documentelor juridice, de transport și altele.

În cazurile transfrontaliere, deși există un standard pe orizontală care lasă o anumită marjă statelor membre pentru prevederi mai favorabile, sunt uneori necesare și cheltuieli suplimentare:

- cheltuieli pentru un al doilea avocat - apărare dublă - atâta timp cât este necesară pentru apărarea beneficiarului sau atâta timp cât procesul sau stadiul procesual este deschis în două sau mai multe țări europene;
- interpretarea și traducerea documentelor;
- cheltuielile de călătorie pentru beneficiarul care trebuie să apară înaintea autorității unui stat membru, precum și cheltuielile de deplasare pentru avocatul său;
- cheltuielile legate de efectele hotărârii pronunțate în statele membre care au legătură cu litigiul.

*

Nu poate fi evitată discuția cu privire la aspectul economic, atâta vreme cât acest drept necesită o finanțare adecvată, fără de care - sau în caz de reducere a acestuia - nu se pot obține rezultate eficiente atunci când se asigură astfel de servicii socio-juridice fundamentale pentru cetățenii europeni și societății în ansamblu.

Dacă asigurarea protecției efective a drepturilor fundamentale ale cetățenilor se efectuează cu un anumit cost, injustiția și suferința umană care ar decurge din absența acestora ar fi de necalculat.

Sistemului național de drept bazat pe garanții ce asigură drepturi și libertăți ale persoanelor astfel cum sunt recunoscute de către statele democratice prin principiul statului de drept și instituțiilor implicate în realizarea efectivă a respectării garanțiilor trebuie să li se furnizeze conținutul și resursele necesare pentru a le fi garantată eficiența lor practică.

*

Sunt prioritare măsuri :

- pentru cunoașterea drepturilor și a procedurilor de acces la valorificarea lor;
- de administrare corectă a sistemului existent;
- de îmbunătățire calitativă a apărării efective.

1. Pentru a garanta dreptul la asistență judiciară (gratuită), sistemul de recunoaștere și de acordare a dreptului trebuie să fie accesibil, simplu și eficient.

Utilizarea administrării electronice (e-management) cu privire la asistența judiciară este imperios necesară.

Cererea de asistență judiciară ar putea fi formulată prin intermediul unei pagini web securizate, care oferă în mod direct informații și simulări economice. Solicitantul poate completa formularele de cerere prin intermediul internetului. Petenții care posedă o semnătură electronică conformă cu standardele legale pot identifica și

gestiona orice documentație necesară cu valabilitate juridică deplină prin Internet (de exemplu, obținerea unei copii după declarația fiscală, situația familială, ș.a.).

Această variantă cu formular electronic, printr-o rețea securizată, nu ar înlocui, de la început, formularele și procedurile tradiționale ci ar fi mai degrabă o opțiune complementară - eficientă și mai ieftină în termeni de economii financiare, resurse umane și de mediu.

Un sistem inter-operațional ar trebui să fie instituit pe termen lung la nivelul Departamentului de coordonare a asistenței judiciare al UNBR, sistem care să includă instanțele, diferite servicii publice și barourile.

Ar putea fi, de asemenea, utilizat în viitor ca un instrument în acest scop, într-o primă etapă, un portalul de informare pentru cetățeni, agenți economici, administrații, precum și pentru membrii profesiilor juridice, care ar include și instrumente de informare cu privire la asistența judiciară (gratuită) și la ADR (organisme alternative de soluționare a litigiilor).

În cea de a doua etapă ar trebui ca portalul să găzduiască o serie de servicii care ar putea include administrarea electronică a asistenței judiciare (gratuite), comunicarea securizată între avocații implicați în procese, pentru schimb de opinii, comunicare de bune practici etc., un motor de căutare a unui avocat pentru cetățenii care nu îndeplinesc cerințele pentru a beneficia de asistență judiciară (gratuită) și chiar crearea unei platforme electronice pentru proceduri în care sunt implicați avocații.

2. Rolul esențial al Barourilor în cadrul procedurii de asistență judiciară (gratuită), supervizarea deontologică asigurată de Barouri și de UNBR în legătură cu membrii lor, inclusiv prin control privind calitatea serviciilor oferite de avocați, trebuie dezvoltat.

Avocații au constituit și constituie elementul esențial în protejarea dreptului de acces la justiție atunci când acesta nu putea fi exercitat de către cetățean, prin acordarea de asistență juridică în cadrul asistenței judiciare (gratuite).

Importanța accesului la justiție, a secretului profesional și independența avocaților sunt garanții care asigură efectivitatea exercitării acestui drept.

Justițiabilii care solicită accesul la justiție au nevoie de acces imediat la sfaturi competente și profesionale precum și de îndrumare încă de la începutul procesului. Acest lucru poate fi realizat numai prin asigurarea unei asistențe profesionale competente și voluntară încă de la primul moment al apariției cauzei juridice și până la încheierea întregului proces.

Avocații au un rol important în furnizarea de informații cu privire la asistența judiciară (gratuită). Codul deontologic al CCBE prevede că *„Un avocat trebuie să informeze*

clientul cu privire la disponibilitatea asistenței judiciare (gratuite), acolo unde este cazul." (Articolul 3.7.2.)

Educația juridică, inclusiv programele de formare continuă, consolidează competențele legale, ridică gradul de conștientizare a problemelor privind etica și drepturile omului, îi instruește pe avocați în vederea respectării, protejării și promovării drepturilor și intereselor clienților lor și în vederea sprijinirii buneii administrării a justiției, în raport cu evoluțiile legislației, ale jurisprudenței și doctrinei juridice.

Și avocații implicați în acordarea asistenței judiciare (gratuite) ar trebui să beneficieze de instruire finanțată de Stat, dat fiind că sunt actori esențiali în administrarea justiției și sunt primele persoane cu care justițiabilii iau contact.

Avocații trebuie să fie pe picior de egalitate cu judecătorii și procurorii în ceea ce privește finanțarea de către Stat pentru instruirea practicienilor din profesiile juridice în domenii legislative (atât drept substanțial cât și procedural). Astfel de instruirii ar putea fi desfășurate în comun prin intermediul organismelor de formare deja existente. Organizarea unor astfel de instruirii, care ar trebui să fie, totuși, opționale, trebuie să respecte în totalitate independența avocaților.

Este important ca programele de formare în drept european și comunitar să includă și avocați și să nu se concentreze numai asupra judecătorilor și procurorilor. Prioritățile politice trebuie să fie însoțite de resurse financiare adecvate, inclusiv pentru formarea profesională a avocaților care realizează sarcini ale statului!

Statul trebuie să susțină Barourile (inclusiv prin acordarea de sprijin financiar) în pregătirea și formarea profesională continuă a avocaților implicați în furnizarea și asigurarea de asistență judiciară (gratuită) în vederea asigurării unei furnizări de servicii de asistență judiciară (gratuită) la cele mai înalte standarde posibile.

3. Departamentul de coordonare a asistenței judiciare din cadrul UNBR trebuie să adopte măsuri concrete pentru a se atinge ținte precise ale politicii profesiei de avocat în domeniu:

- a) tratarea asistenței judiciare (gratuite) ca pe **un drept fundamental** care garantează accesul la justiție și permite o apărare reală și efectivă - și nu doar o apărare formală, care ar trebui să fie acordată tuturor, indiferent de reședință sau naționalitate; asistența judiciară (gratuită) trebuie considerată drept o garanție procesuală prioritară;
- b) stabilirea unor **linii bugetare apte să asigure dezvoltarea unui sistem eficient de asistență judiciară (gratuită) și sprijinirea** Consiliilor Barourilor, inclusiv prin supravegherea de către Departamentul de coordonare a asistenței judiciare al UNBR, pentru realizarea acestui obiectiv;

- c) acordarea unei atenții speciale cu privire la **asistarea bănuților (suspecților) proveniți din grupuri vulnerabile, activități de prevenire desfășurate în astfel de grupuri pentru cunoașterea și înțelegerea legilor ;**
- d) asigurarea asistenței judiciare (gratuite) **pentru toate domeniile juridice, jurisdicții și ADR** (organisme alternative de soluționare a litigiilor), inclusiv prin asistența unui avocat în toate etapele procesuale, dar **și prin asistența unor experți, traducători și interpreți, precum și acoperirea costurilor reclamate de organizarea acestei activități;**
- e) **transmiterea și facilitarea accesul liber al cetățenilor la informațiile necesare** cu privire la modul în care aceștia pot beneficia de asistență judiciară (gratuită);
- f) promovarea **administrării electronice a asistenței judiciare (gratuite)** de către solicitanți, și pentru interoperabilitate, de către serviciile publice;
- g) evidențierea și promovarea în spațiul public a **rolului esențial al avocaților în cadrul procedurilor cu privire la asistența judiciară (gratuită) dar și evidențierea rolului Consiliilor Barourilor privind supravegherea deontologiei și a calității serviciilor;**
- h) sprijinirea **formării profesionale specifice a avocaților** care furnizează servicii în cadrul asistenței judiciare (gratuite).

av. dr. Petruț Ciobanu
Vicepreședinte al Uniunii Naționale a Barourilor din România
coordonator al Departamentului de coordonare a asistenței judiciare din cadrul
Uniunii Naționale a Barourilor din România